

Treball Final de Grau
Grau d'Educació Primària

Facultat d'Educació
Universitat de Barcelona

**La transsexualitat a l'etapa de primària.
Guia pel professorat**

Noelia Samper Gómez

Modalitat: A (Recerca)

Temàtica: El nen i la nena de 6 a 12 anys

Tutor: Ignasi Puigdemívol

Curs acadèmic 2020-2021

Crèdits: 6

Resum

La transsexualitat durant l'etapa dels sis als dotze anys és cada cop més freqüent i sovint no tenim la informació ni les eines necessàries per a la inclusió d'aquest nen o nena. De fet, tot i que cada cop la gent és més tolerant cap a aquest tema, encara queda molt treball per fer. Aquest treball si es comença a fer des de l'escola, serà més fàcil. Per tant, l'objectiu del meu Treball Final de Grau és conèixer la transsexualitat a l'etapa de primària i cercar materials per afavorir la inclusió d'aquests nens i nenes a l'aula. La metodologia emprada per dur a terme el treball ha sigut una cerca en diferents bases de dades i en llibres que m'ha permès plasmar la història de la transsexualitat i conèixer el seu desenvolupament a la infantesa. La conversa amb la doctora Remei Tarragó ha fet el meu treball més vivencial, ja que ella treballa amb nens/es trans. Com a resultats, he pogut trobar eines necessàries per als docents per a informar-se sobre la transsexualitat i tenir materials per desenvolupar i potenciar el respecte al grup-classe. Aquests resultats seran útils per entendre la transsexualitat i tenir estratègies per evitar la discriminació cap aquests infants. Com a conclusions, és necessari evitar estigmes i evitar posar etiquetes als infants per potenciar el respecte en general, cap a totes les persones. Per tant, educar en valors és un dels conceptes que com a docents, hem de tenir més en compte.

Paraules clau: diversitat afectiva-sexual, transsexualitat, transgènere, inclusió

Abstract

Transsexuality during the stage from six to twelve years old is becoming more and more frequent and often we do not have the information or the necessary tools for the inclusion of this boy or girl. In fact, although people are becoming more tolerant of this issue, there is still a lot of work to be done. This work, if started at school, will be easier. Therefore, the objective of my Final Thesis is to learn about transsexuality at the primary school stage and to find materials to promote the inclusion of these boys and girls in the classroom. The methodology undertaken to carry out the work has been a search in different databases and books that has allowed me to capture the history of transsexuality and to know its development in infancy. The conversation with Dr. Remei Tarragó has made my work more experiential, since she works with trans children. As a result, I have been able to find the necessary tools for teachers to inform themselves about transsexuality and to have materials to develop and promote respect for the group-class. These results will be useful to understand transsexuality and to have strategies to avoid discrimination against these children. As conclusions, it is necessary to avoid stigmatization and avoid labeling children in order to promote respect in general, towards all people. Therefore, educating in values is one of the concepts that, as teachers, we must take more into account.

Keywords: affective-sexual diversity, transsexuality, transgenderism, inclusion

ÍNDEX

1. Introducció i justificació	5
2. Marc teòric	7
2.1. La sexualitat i la diversitat humana	7
2.2. Lluites i reivindicacions per l'acceptació de la diversitat sexual i dels col·lectius	8
2.3. Transgènere i transsexualitat	11
2.4. El paper de la medicina	12
2.5. Legislació a Espanya	13
3. Objectius del treball	15
4. Metodologia	15
5. La transsexualitat a l'etapa dels 6 als 12 anys	16
5.1. La sexualitat a la infància	16
5.2. L'origen de la transsexualitat a la infància	17
5.3. Criteris mèdics per al reconeixement de la transsexualitat	19
5.4. El desenvolupament dels menors transsexuals	21
6. La transsexualitat en el marc educatiu	22
6.1. Dificultats dels alumnes a l'aula	22
6.2. Actuacions per afavorir la inclusió d'aquests nens/es a les escoles	24
7. Entrevista a la doctora Remei Tarragó	25
8. Resultats: plans d'actuació i materials	26
9. Conclusions	31
Bibliografia	32
Annex A. Entrevista a Remei Tarragó	36

1. Introducció i justificació

Avui dia, són molts els nens i nenes que no s'identifiquen amb el seu sexe, no es senten a gust amb ells i elles mateixes. Som al segle XXI i encara la transsexualitat, és un tema tabú. Sovint, també ho és a les escoles i aquests nens/es no reben ajuda per part dels seus mestres, ni tampoc reben el suport de les seves famílies.

Aquest fet em porta a desenvolupar aquest treball. Les mestres que sí que volen ajudar es troben amb les mans buides per la falta de materials i recursos per evitar la discriminació cap aquests nens i nenes. No tenim la informació necessària per al seu acompanyament i ens sentim impotents. La gran manca d'informació d'aquest tema m'ha portat a voler desenvolupar-ho i cerca estratègies per la seva inclusió.

Són moltes les escoles que encara defensen un sistema binari, en el qual existeixen dos sexes: home i dona. No només això, també defensen l'heterosexualitat. Per tant, quan algun nen o nena surt d'aquests paràmetres, l'etiqueten o el deixen de banda. Hem de ser conscients de la diversitat sexual que hi ha avui dia i que existeix la identitat de gènere, que és com es sent una persona internament, que pot concordar o no, amb el seu sexe.

Segons un estudi anomenat *Característiques Sociodemogràfiques i Ajust Psicològic entre transsexuals a Espanya*, un 80% d'aquest col·lectiu ha patit algun tipus d'agressió física a la seva vida, un 31% ha sigut discriminat al seu treball i un 23% ha intentat suïcidar-se almenys un cop a la seva vida (Alpuente, 2016).

Tot seguit, amb la cerca d'informació del meu treball he pogut conèixer les dificultats i discriminacions que pateixen aquestes persones. Els adults són discriminats i assetjats pel carrer, al treball i molts cops a casa seva, amb la seva família. A més a més, centrant-me en el meu tema, concretament a l'àmbit escolar, són molts els nens i nenes que pateixen assetjament a les escoles, no només per part dels companys, també per part dels mestres.

L'objectiu principal del meu Treball de Final de Grau és aprofundir en el tema de la transsexualitat a l'etapa de primària. Amb la recerca d'informació trobaré diversos recursos i materials que poden servir els mestres per entendre la transsexualitat. A més a més, com a resultats, exposaré diversos materials que tenen la finalitat de treballar la diversitat afectiva-sexual a l'aula, la inclusió de nens i nenes trans per evitar la seva discriminació. Servirà al professorat per fer que els alumnes prenguin consciència del mal que poden fer

discriminant als companys i intentar canviar el seu punt de vista. Gràcies a això, podem contribuir al fet que quan siguin més grans, respectin a tothom.

Per tal de dur a terme el meu treball, realitzaré una cerca d'informació a diferents bases de dades i llibres, que em serviran per conèixer en profunditat el concepte *trans* i la seva història. Seguidament, entrant en el tema de la infància, també cercaré l'origen i el desenvolupament de la transsexualitat en els nens i nenes. Finalment, aquesta cerca servirà per trobar materials per la inclusió d'aquests nens i nenes i evitar la discriminació a l'aula. Per enriquir i conèixer de primera mà l'opinió d'una persona que treballa amb els nens i les famílies, entrevistaré a una psicòloga que m'ajudarà a entendre molta informació i em donarà eines i estratègies.

Així doncs, el meu treball consta de sis punts: en el marc teòric plasmaré diversos conceptes relacionats amb la transsexualitat, les lluites i les reivindicacions d'aquest col·lectiu trans, aprofundiré en els conceptes *transsexual* i *transgènere*, el paper que té la medicina avui dia i la legislació a Espanya. En segon lloc, redactaré els objectius i la metodologia que faré servir per complir-los.

Per altra banda, en tercer lloc, em centraré en la transsexualitat a l'etapa dels sis als dotze anys. Concretament en la sexualitat a la infància, l'origen de la transsexualitat, els criteris mèdics per al seu reconeixement i el seu desenvolupament. En quart lloc, parlaré de la transsexualitat en el marc educatiu, problemes i estratègies que poden seguir els centres educatius per la inclusió de nens i nenes trans. Per últim, gràcies a la cerca d'informació i l'entrevista amb la doctora i especialista en psiquiatria, Remei Tarragó, podré exposar diversos materials que seran útils pels mestres que vulguin treballar aquest tema a l'aula.

2. Marc teòric

2.1. La sexualitat i la diversitat humana

Comencem definint la paraula sexualitat. Segons el Diccionari de la Llengua Catalana, la sexualitat és un conjunt de fenòmens sexuals o lligats al sexe i una manera de comportar-se respecte a l'instint sexual i la seva satisfacció (Institut d'Estudis Catalans, 2019).

La sexualitat ha estat sempre associada al sexe físic, tot i que actualment, es va entenent com un desenvolupament de la persona que va tenint diverses orientacions. La sexualitat humana és fluida i canviant perquè engloba diversos conceptes, dels que parlaré seguidament. Hi ha arguments que sostenen que el que és natural és l'heterosexualitat, però els fets demostren que el que és natural és la diversitat sexual (Pichardo, Barbero, Faure, Sáenz i Williams, 2015).

Tradicionalment, s'ha entès la sexualitat, i en conseqüència també l'educació sexual, com les relacions home-dona. La nostra cultura s'ha basat sempre en aquest model de parella heterosexual. Tot i això, hem anat evolucionant (tot i que encara queda molt) i s'està començant a normalitzar altres tipus de relacions.

És necessari parlar de la diversitat sexual, ja que en introduir aquesta paraula, ja podem deixar de banda el sistema binari de sexe i gènere. És necessari aclarir i deixar clar que gènere no és el mateix que sexe. Es considera que el sexe és biològic i el gènere cultural. Segons Susan Stryker (2017): "tot i que tots naixem amb un determinat tipus de cos que la cultura dominant denomina el nostre "sexe", ningú neix com a nen o nena, home o dona; més aviat se'ns assigna un gènere i arribem a identificar-nos (o no) amb aquest gènere mitjançant un complex procés de socialització".

Per tant, el sexe biològic fa referència a les característiques amb les quals naixem, hi ha dos sexes: home i dona. Si neixes amb penis, testicles i cromosomes XY el sexe biològic és home. En canvi, si neixes amb vulva, ovaris i el cromosoma XX, el teu sexe és dona.

La diversitat sexual és la gamma completa de la sexualitat, fa referència a un ampli ventall de possibilitats que es dóna a la vivència de l'ésser humà, no només a les orientacions del desig i les pràctiques sexuals, també a la reconstrucció de les identitats sexuals (home i dona). (Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, 2018; Peixoto, Fonseca, Almeida & Almeida, 2012).

Com hem observat anteriorment, la diversitat sexual inclou diversos aspectes, entre ells: la identitat sexual, l'orientació sexual i la identitat de gènere. Són tres conceptes que hem de

saber diferenciar. Parlem d'identitat sexual quan la persona s'identifica com a dona o home, quan reconeix el seu cos segons el seu sexe biològic. Hi ha persones que no s'identifiquen amb el sexe biològic designat, estaríem parlant de les persones transsexuals (Rodríguez, 2017).

Sovint hi ha una confusió entre l'orientació sexual i la identitat de gènere. L'orientació sexual és l'atracció emocional, afectiva i sexual cap a persones del mateix o l'altre gènere. Cap al mateix gènere, parlem d'orientació homosexual, cap al gènere contrari, d'orientació heterosexual, i cap als dos gèneres d'orientació bisexual (Colectivo Ovejas Negras, 2014).

En canvi, la identitat de gènere fa referència al gènere que s'assigna cada persona, és a dir, com es sent internament i individualment. Pot coincidir o no amb el sexe assignat en néixer (FRA, 2009)

Gràcies a la lectura de diversos documents podem adonar-nos de la gran falta d'informació que tenim sobre aquests temes i conceptes. Des de ben petits ens han parlat dels dos sexes (home i dona) sense explicar que també existeix el gènere i que podem estar o no d'acord amb el sexe que se'ns ha assignat en néixer. Però no només això, la falta d'informació que tenim els adults i encara més els nens i nenes, fa que les persones que surten de l'heterosexualitat, siguin vistes com a persones estranyes i en la majoria de casos, no siguin acceptades.

2.2. Lluites i reivindicacions per l'acceptació de la diversitat sexual i dels col·lectius

Stryker situa a principis de la dècada de 1850 l'inici de l'aparició de les primeres comunitats homosexuals, coincidint amb l'aprovació als Estats Units de lleis que il·legalitzaven la presentació en públic amb vestimentes no pertanyents al mateix sexe (Stryker, 2017).

Entre 1850 i 1950 va haver-hi una creixent regulació social i mèdica als Estats Units. Aquesta regulació es va basar en un control de la natalitat i la prohibició de la llibertat d'expressió. Això va fer que la gent amb privilegis de classe i raça amb sentiments transgènere construïssin les seves identitats de manera aïllada, a practicar *crossdressing* d'amagats i a relacionar-se amb persones com elles assumint un alt risc (Stryker, 2017).

Per entendre com el col·lectiu LGTBI va lluitar pels seus drets, cal esmentar la història i les diverses revoltes que van tenir lloc als Estats Units. A continuació explico els fets que van marcar la història d'aquest col·lectiu, incloent-hi també, als trans.

L'any 1965 va haver-hi un incident pacífic a *Dewey's*, un bar de menjar ràpid i cafeteria nocturna. Des de l'any 1940, a part de freqüentar-hi altres tipus de clients, era un lloc on els

a gais, lesbianes, transgènere, *drag-queens* i treballadors/es del sexe al carrer freqüentaven després que els altres bars tanquessin. L'abril de 1965, aquest mateix bar es va negar a servir a joves que anessin vestits amb una "vestimenta no conforme" explicant que els "nois gais" espantaven la resta de clients que es trobaven fora d'aquest col·lectiu. El 25 d'abril, els clients es van congrega per protestar i el local va denegar l'entrada a 150 d'ells. Tres d'ells van ser arrestats i declarats culpables d'un delict menor d'alteració de l'ordre públic. Una cosa semblant va passar a l'any 1959 a una cafeteria anomenada *Cooper's Do-Nut*. Aquests dos incidents mostren la gran semblança entre l'activisme gai i el transgènere als barris de les classes treballadores de les principals ciutats dels Estats Units (Stryker, 2017).

Un altre disturbi semblant als dos anteriors va tenir lloc en 1966 a la cafeteria *Compton's*. La gran diferència és que aquest últim va tenir com a resultat un canvi institucional. Una nit, els propietaris del local van trucar a la policia per fer fora d'allà a un grup de joves trans que portaven massa estona i no havien consumit gaire. Un agent de la policia va agafar a una de les trans pel braç i aquesta li va llençar el cafè a la cara, farta de les discriminacions que ha patit pel fet de ser trans. Van trencar taules, finestres i van seguir amb el moviment al carrer. Va haver-hi moltes baralles entre els clients i la policia. Entre els implicats podem trobar als clients, agents de policia, ciutadans/es del barri i transeünts que passaven per allà aquella nit.

La ubicació exacta d'aquesta revolta no va ser de manera aleatòria. El barri de Tenderloin a Sant Francisco havia estat dedicat a la prostitució des del segle XX. Estava ple de policies corruptes i vici. En aquest barri estaven permeses certes activitats que no eren legals en altres zones. Per tant, la policia només intervenia en certes ocasions o quan l'escàndol tenia relació amb un polític d'alt rang.

A Tenderloin, hi vivia gent que no podia pagar el lloguer i tenia molts problemes per trobar treball. Aquestes persones eren majoritàriament transgènere, ja que durant els anys seixanta hi havia molta discriminació laboral i d'habitatge cap a elles. La policia les maltractava i no tenia possibilitats d'anar a reclamar. Les transgènere que exercien la prostitució eren arrestades, obligades a practicar sexe i humiliades en arribar a presó. A la presó els hi rapaven el cap i enviades a mòduls d'homes, on patien agressions sexuals, violacions i assassinats (Stryker, 2017).

A principis de l'any 1967, un grup de persones transgènere va començar a organitzar reunions a l'església metodista de Glide Memorial. Aquestes persones van crear l'organització anomenada *Conversion Our Goal (COG)*. Publicaven una revista que

possibilitava un punt de contacte per les persones transgènere que buscaven assistència mèdica. La gent que contactava era derivada al Centre per Problemes Especials que donava més sessions de grups de suport, orientació psicològica, receptes mèdiques per al tractament hormonal i derivacions per als tractaments quirúrgics. Una de les coses més importants era que el centre donava documents d'identitat a les persones transgènere que corresponien amb el seu gènere social (Stryker, 2017).

En 1969 va haver-hi la famosa revolta de *Stonewall Inn*, un bar nocturn freqüentat per persones del col·lectiu LGTBI a Nova York. Sovint, la policia entrava i començava a demanar documentació als clients per tal de comprovar que la seva roba anava amb el seu òrgan sexual. La nit del 27 de juny de 1969, transsexuals, travestis i homosexuals, farts d'aquestes batudes, es van rebel·lar contra les autoritats. Van llançar pedres i ampolles de vidre, punxar rodes de vehicles policials, trencar parquímetres i incendiar el bar (RTVE, 2019).

Segons Sylvia Rivera (2013), un referent per la lluita transgènere i que va ser-hi present a la revolta: *“Nos sacaron del bar y nos colocaron contra las furgonetas policiales. Los maderos nos hicieron ponernos contra las rejas y las vallas. La gente comenzó a lanzar monedas de un centavo, cinco y un cuarto de dólar a los polis. Seguidamente, comenzaron a llover botellas.”* (Rivera & Johnson, 2014)

A partir d'aquell moment, la policia va haver de protegir-se. Durant la revolta hi havia gent gai del carrer, gent sense habitatge i *drag-queens*. Per un moment, el *Stonewall* es va quedar sense comunicació i sense llums. Moments després, van llençar un còctel Molotov contra el bar. Aquesta lluita va durar quaranta-cinc minuts fins que van arribar els antidisturbis (Rivera & Johnson, 2014).

Aquesta revolta va ser l'inici d'una revolució. El 28 de juny, van continuar les manifestacions a Christopher Street, era més gent i lluitaven amb més força. Els agents policials no podien parar-ho i van haver d'utilitzar bombes lacrimògenes. L'endemà, va passar el mateix. Aquests esdeveniments van unir a persones de diferents orientacions, identitats, ètnies, edats i procedències. Aquests grups van crear agrupacions activistes com el Front d'Alliberament Gay (GLF), Lavender Menace, Salsa Sour Sister i *Gay Activists Alliance* (GAA) i *Street Transvestite Action Revolutionaries* (STAR). Les dues últimes van ser les que més van destacar perquè lluitaven pels drets dels gais i les lesbianes, però també pels de les persones trans. Van ser creades per Sylvia Rivera i Marsha P. Johnson (RTVE, 2019).

2.3. Transgènere i transsexualitat

A partir d'aquí, ens centrem en el tema principal d'aquest treball: la transsexualitat. Els termes “dones trans”, “dones transgènere” i “dones transsexuals” fa referència a les persones a les quals se'ls va assignar el gènere masculí en néixer, però que es consideren dones. En sentit invers, els termes “homes trans”, “homes transgènere” i “homes transsexuals” són persones a les quals se'ls va assignar el gènere femení en néixer, però es consideren homes i es presenten com a tal (Stryker, 2017).

Segons Susan Stryker (2017): “la paraula transgènere s'ha popularitzat fa només un parell de dècades i els seus significats encara es troben en construcció”. Sovint, hi ha persones que s'allunyen del gènere assignat en néixer perquè senten que formen part de l'altre gènere amb el qual prefereixen viure i unes altres que simplement senten la necessitat de desafiar les expectatives convencionals del gènere que se'ls van imposar (Stryker, 2017).

Als anys setanta i vuitanta, una persona transgènere era aquella que no volia canviar la seva roba de manera temporal (travesti) o canviar els seus genitals de forma permanent (transsexual). Simplement volia canviar el seu gènere social de manera regulada amb canvis d'hàbits i d'expressió de gènere, podia prendre hormones però no arribar a la cirurgia (Stryker, 2017).

En canvi, als anys noranta aquest terme s'utilitzava per a tots els tipus de variació de les normes i les expectatives de gènere, de la mateixa forma que actualment s'utilitzen els termes de gènere queer, de gènere no conforme i no binari (Stryker, 2017).

Les persones transgènere són menys comuns que els altres membres del col·lectiu LGBTIQ. Solen experimentar falta de comprensió, prejudicis i discriminacions. La societat en què vivim s'organitza de tal manera que, sense o amb intenció, s'afavoreix a la majoria. La falta d'informació i la ignorància sobre allò que és menys comú fa que es creïn estereotips i pensaments erronis (Stryker, 2017).

Quan parlem dels conceptes anteriors, se'ns venen al cap les següents sigles: LGTB (lesbianes, gais, transsexuals i/o transgènere i bisexuals). Les persones que formen part d'aquest col·lectiu no entren dins de la “cisheteronormativitat” (el que la societat considera “normal”), és per això que són discriminades i pateixen una opressió sistemàtica (Valero, 2019).

Sovint podem trobar que s'han afegit més sigles al col·lectiu. També podem trobar la I d'Intersexual o la Q de Queer. Això depèn del moment i la institució amb la qual parlem.

Segons Daniel Valero (2019): “lo importante es eso, que somos un grupo de gente con una opresión común y con una lucha conjunta, una meta, un enemigo, unas identidades, etc” (Valero, 2019).

Hi ha gent que té moltes dificultats per reconèixer la humanitat d'una persona que ha canviat el seu gènere, les veuen inhumanes. Per tant, en trobar-se a una persona transgènere poden reaccionar amb pànic, fàstic, menyspreu i odi. Aquest últim es pot traduir en violència física o verbal (Stryker, 2017).

Com he esmentat anteriorment, la societat s'organitza de tal manera que s'afavoreix a la majoria. Per tant, durant molts anys, les persones transgènere han sortit als carrers per reivindicar els seus drets i lluitar per poder ser ells mateixos sense por de ser atacats.

2.4. El paper de la medicina

A finals del segle XVIII, la ciència es va anar considerant més important que la religió. Des de mitjans del segle XIX la ciència mèdica es va convertir en un concepte que definia la vida diària. Van ser els metges i les institucions sanitàries els que tenien el poden de determinar allò que era sa o malaltís, normal o patològic, entenimentat o dement. És per això que la medicina ha sigut important per a la història del transgènere (Stryker, 2017).

Durant molt de temps (i en alguns casos encara perdura), l'homosexualitat i transsexualitat s'han considerat una malaltia. Això va contribuir a una visió malaltissa de la diversitat sexual. Tot i que no estava ben vist, la ciència mèdica ha permès a les persones trans decidir sobre el seu sexe i la seva vida a causa dels grans avenços mèdics al llarg del temps. Les intervencions quirúrgiques i hormonals són cada cop més satisfactòries.

Les persones transsexuals són anomenades així degut a un canvi de sexe. Es tracta d'una operació amb una finalitat radical: convertir els genitals d'un sexe al sexe oposat. El canvi de sexe d'home a dona s'anomena vaginoplàstia, i de dona a home s'anomena fal·loplàstia. L'operació requereix anestèsia general i el temps d'intervenció pot superar les dotze hores. Requereix diverses operacions i tractaments hormonals (TopDoctors, s.d.)

Amb l'invent de l'anestèsia i la comprensió de la importància de l'antisèptic, la cirurgia ja no es veia com una sentència de mort. En aquest moment van incrementar les consultes mèdiques per sol·licitar una alteració quirúrgica de les parts corporals significants del gènere (Stryker, 2017).

Michael Dillon va ser un metge britànic i un dels grans impulsors d'aquesta cirurgia mèdica. Durant els anys 1930 i 1940 va ser anomenat “el primer home transsexual” pels seus

experiments amb hormones i cirurgia. Argumentava haver nascut en un cos equivocac per sol·licitar intervencions mèdiques amb la finalitat d'alleugerir la difícil situació de les persones trans. Va ser l'autor del llibre *Self: A Study in Endocrinology and Ethics* en el qual identificava la transsexualitat com una condició mèdica i psicològica específica. Feia una comparació entre els transsexuals i els soldats ferits a la Primera Guerra Mundial, argumentant que era necessari donar resposta mèdica a la transsexualitat. Va utilitzar la terminologia de la transsexualitat i es va tractar a si mateix amb hormones (Halberstam, 2017).

Segons Halberstam (2017): “les hormones han sigut extremadament eficaces per aconseguir que homes i dones transgènere visqueren la seva identitat sentida, però la cirurgia per a la transformació dels òrgans genitals segueix sent poc satisfactòria per algunes dones i homes que decideixen renunciar a ells completament” (Halberstam, 2017).

En canvi, segons Juan Gavilán (2018): “la medicina té una concepció de la transsexualitat trastocada per la perspectiva clínica. En l'actualitat es veu clarament com la transsexualitat ha de ser desmedicalitzada. Això no vol dir que les persones transsexuals no necessitin les cures mèdiques, sinó que la seva identitat no depèn dels seus tractaments i cures; no depèn dels conceptes, les categories i els models establerts des de la medicina.”

Respecte a la perspectiva mèdica actualment, el 18 de juny de 2018, l'OMS va publicar un missatge a la plataforma social *Twitter* explicant que segons la Classificació Internacional de Malalties (CIE-11) la transsexualitat deixava de considerar-se un problema mental. Tot i això, es seguia classificant sota les condicions de salut sexual. Segons l'OMS, això hauria de reduir l'estigma i millorar l'atenció (OMS, 2018).

L'anterior missatge ens deixa veure un cop més com des de sempre hi ha hagut aquesta disconformitat amb les persones transsexuals. Tot i que és un gran pas pel col·lectiu trans, la ciència mèdica segueix pensant que les persones transsexuals tenen algun problema, fet que no és cert.

2.5. Legislació a Espanya

Segons Sabel Gabaldón (2020) els drets de les persones trans han passat per tres etapes. La primera, de “violència jurídica”, a causa de la llei del franquisme de “Vagos y Maleantes” de 1954, que l'any 1970 es va passar a denominar Llei de Perillositat Social i Rehabilitació Social de 1970. Aquesta llei empresonava i desterrava a totes aquelles persones que intentessin establir contacte homosexual. (BOE, 1970)

La segona etapa, de “rectificació”, el desenvolupament constitucional porta a derogar determinades lleis i delictes. En 1978 es va derogar la Llei de Perillositat Social. En 1983, es deixa de sancionar la intervenció quirúrgica de les persones trans (Gabaldón, 2020).

La tercera etapa, l'any 2007 va ser aprovada una llei que permet canviar el nom i el sexe al DNI sense necessitat de passar pel quiròfan. Tot i això, sí que és necessari un informe mèdic o psicològic i almenys dos anys de tractament hormonal. Onze anys després, les persones trans segueixen lluitant i el Congrés comença a tramitar diverses lleis amb mesures contra la transfòbia. Tot i això, les comunitats no van a la par i algunes estan més avançades que d'altres (Sevilla Lorenzo & Barandela, 2018; Álvarez, 2021).

Hi ha comunitats que no tenen lleis trans ni LGTBI, com Astúries, Cantàbria, La Rioja, Castella i Lleó i Castella la Manxa. Galícia, Catalunya, Canàries i el País Basc tenen lleis trans o LGBTI sense lliure autodefinició del gènere. En canvi, Navarra, Aragó, Madrid, Extremadura, Balears, Andalusia, Múrcia i València tenen lleis trans o LGBTI i lliure autodefinició del gènere (Sevilla Lorenzo & Barandela, 2018). El concepte d'autodefinició fa referència al fet de poder escollir ser el gènere amb el qual et sents identificat. Des del meu punt de vista, crec que el fet d'autodefinir-se hauria de ser un dret. Tothom hauria de poder escollir ser allò que se sent sense haver de preocupar-se pel que diran o per si li deixaran.

Cal parlar també del model Trànsit que es va desenvolupar a Catalunya. L'octubre de l'any 2014, el Parlament de Catalunya aprova la *“Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia”*. L'objectiu d'aquesta llei és desenvolupar i garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals per evitar situacions de discriminació i violència. Per així assegurar que a Catalunya es pugui viure la diversitat sexual i afectiva amb tota llibertat (DOGC, 2014).

L'any 2021 es publica un esborrany de la *“Llei Trans: La llei per a la igualtat real i efectiva de les persones trans”*. Aquesta llei permet a les persones trans l'autodeterminació de gènere sense informe mèdic a partir dels setze anys, simplement es necessita la declaració expressa de la persona interessada. Aquesta llei és important perquè poden ser les mateixes persones les que escollin sense necessitat de parlar-ho amb altres persones. Permet a les persones ser lliures. Aquesta edat també es converteix en l'edat mínima per prendre decisions sobre tractaments hormonals. A més a més, també permet a les persones que no se senten ni homes ni dones no posar el sexe al DNI. Tots els canvis es realitzaran sense costos o taxes (Álvarez, 2021).

Cal recordar que aquesta Llei Trans és encara un esborrany perquè no ha quedat aprovada encara. Aquesta llei ha causat molt de debat en els diversos partits polítics. Per exemple, segons Alba Fernández, moltes dones creuen que aquesta llei causarà un pas enrere a les polítiques d'igualtat, perquè molts homes canviaran la seva identitat per entrar a presons o per beneficiar-se de certes ajudes destinades a les dones (Fernández, 2021).

El 18 de maig de 2021, aquesta llei no va tirar endavant a causa de l'abstenció del PSOE. Tot i això, Montero aclareix que continuarà promovent aquesta llei.

3. Objectius del treball

- Proporcionar als docents estratègies per millorar la inclusió de l'alumnat transsexual a l'aula.
 - Cercar informació sobre la transsexualitat a la infantesa
 - Analitzar estudis psicològics sobre el desenvolupament de la transsexualitat durant l'etapa dels 6 als 12 anys.
 - Identificar plans d'acció amb alumnes transsexuals que han tingut èxit per la integració de l'alumnat transsexual.

4. Metodologia

Per a la realització del meu treball de final de grau he escollit la modalitat A la qual està basada en un model de recerca. El projecte està basat en l'anàlisi d'una temàtica educativa concreta, la transsexualitat durant l'etapa dels 6 als 12 anys, a partir d'una recerca bibliogràfica. Per tant, el meu àmbit temàtic és la nena i el nen de 6 a 12 anys.

Amb l'ajuda de diversos llibres, tesis, document en línia i les consultes a les bases de dades del CRAI he pogut cercar respostes a les meves preguntes.

A més a més, he tingut l'oportunitat de parlar sobre aquest tema amb una psiquiatra infantil que treballa amb nens i nenes transsexuals. Per tant, no només faig recerca sinó que amplio el meu treball amb informació de primera mà.

5. La transsexualitat a l'etapa dels 6 als 12 anys

5.1. La sexualitat a la infància

Abans de parlar sobre diversos estudis psicològics, és necessari aclarir diversos conceptes. Segons una recerca bibliogràfica realitzada per Gavilán, s'ha arribat a la conclusió que existeix una creença generalitzada que la sexualitat a la infància existeix sota la tutela parental. Per tant, durant la seva infància se'ls hi nega l'agència i el sexe. A més a més, els especialistes es justifiquen amb l'argument següent: no s'ha d'etiquetar als infants com a transsexuals per no estigmatitzar-los (Gavilán, 2018).

Com he pogut comprovar amb el documental *Trànsit, menors transsexuals*, l'argument anterior no és vàlid. En David i l'Estel són dos infants, de sis i d'onze anys, que van decidir sobre el seu propi gènere i ara són més feliços que mai. L'etapa de la seva vida vivint en un cos que no és el seu i ser tractat d'una manera no reconeguda per ells, va ser la pitjor (TV3, 2016).

Això també es pot veure en un altre estudi. Segons un estudi amb infants trans, molts d'ells afirmaven que molts cops no han rebut el suport que necessitaven. Els participants explicaven que els seus pares, l'escola i els professionals de la salut els hi deien sempre el mateix missatge: espera i veurem (*wait and see*). Aquest missatge aclareix que la gent té la suposició que els nens i nenes no saben encara entendre el gènere (Riggs, 2019).

Els nens i nenes, des de ben petits, han d'aprendre a viure amb els estereotips que té la societat sobre el gènere, sobre com han de ser les nenes i els nens. Això els afecta molt. Quan són petits són esponges, per tant, van absorbent aquests missatges que els envolten.

Segons l'Esperança Álvarez de cinquanta-cinc anys, una dona trans, la infantesa és el moment més cruel d'una persona trans, perquè has de viure en un cos que no és el teu i que no entens. Com ella diu: "passes la infantesa en un una mena de presó, en una foscor i amb molta por" (Álvarez, 2021).

Segons Gavilán (2018) "hem d'acceptar que la transsexualitat és la irrupció d'una identitat sexual que apareix generalment als primers anys de vida; que no és un problema de la identitat de gènere a la infància, si no una forma de manifestació de la identitat sexual i de

gènere de nens i nenes que no s'identifiquen amb el sexe i gènere que se'ls va assignar en néixer" (Gavilán, 2018).

Quan ens referim a nens i nenes transsexuals hem de tenir en compte que són assignats a un sexe i gènere des del seu naixement, que la seva identitat sexual i de gènere és hetera-designada i que són socialitzats segons el gènere que representen els seus genitals amb la família, l'escola i la societat (Gavilán, 2018).

Al documental citat anteriorment, podem veure com són els mateixos infants els que fan el pas. Tot i que els hi costa molt a les famílies fer aquest canvi, lluiten per la felicitat dels seus fills.

Per finalitzar amb aquest apartat, a causa de l'etiquetatge, n'hi ha moltes persones i infants trans que canvien el seu sexe a causa d'uns estereotips. És a dir, en la nostra societat hi ha dues etiquetes: homes i dones. Per tant, moltes persones se sotmeten a cirurgia o hormones per correspondre al model d'home o dona. Segons Sara Cabanes (2016), en el cas que hi hagués més llibertat i models diferents identitats trans, aquests infants podrien haver-se evitat aquests processos i tothom se sentiria més lliure per triar qui vol ser (Cabanes, 2016).

5.2. L'origen de la transsexualitat a la infància

Primer de tot, cal començar explicant el moment en el qual els infants comencen a desenvolupar aquesta capacitat de discriminar sexes. Diversos estudis afirmen que al voltant dels dos o tres anys, els infants comencen a comprendre els rols de gènere. Quan van creixent i entenen-se com a persona, comença l'expressió externa dels conceptes interns que tenen sobre el gènere. Tot això ho podem observar a través de la identitat de gènere autoetiquetat, el company de jocs, les joguines, les activitats, els interessos, entre d'altres (Sullivan & Urraro, 2019).

Durant aquestes etapes de desenvolupament, de dos a quatre anys, els nens i nenes trans poden començar a mostrar signes de disconformitat amb el seu gènere assignat. En aquesta etapa, nens trans i cis, comencen a denominar-se com nen o nena (Sullivan & Urraro, 2019).

Els nens i nenes transsexuals viuen un estat complicat de lactància, en el qual no aconseguen que els seus pares els comprenguin, tot i poder expressar el que ells senten. No es senten a gust amb el seu cos i com són tractats. Aquest és el pitjor moment de la seva infantesa. Els nens i nenes sovint tracten d'expressar d'una forma clara el possible estat en què es troben, tot i que molts cops, sense resposta. Hi ha nens i nenes que des de ben petits s'identifiquen de l'altre sexe, i ho viuen amb total normalitat (TV3, 2016).

Emeten senyals que no és fàcil interpretar si no tens les eines pertinents. Hi ha nens i nenes que dormen malament, tenen malsons o pateixen problemes d'incontinència de l'orina a les nits. Tot aquest patiment és el resultat de la confrontació amb els seus progenitors i amb les normes de gènere (Gavilán, 2018).

L'acceptació de la transsexualitat dels menors no sol ser immediata. Des del moment en el qual el nen o nena fa les primeres revelacions i la família accepta aquesta realitat poden passar anys. La gran majoria de pares i mares pateixen i aquest patiment és captat pels fills, i això fa augmentar el sentiment de culpa per part dels petits. Les famílies han desenvolupat una por al model transsexual. Aquest model ha sigut creat per la societat en marginar-los, segregar-los i condemnar-los a l'ostracisme (Gavilán, 2018).

Els nens i nenes solen dir-ho amb insistència enfront de la mirada perplexa dels progenitors. En aquest període llencen senyals evidents, tot i que els pares no arriben a entendre-les d'una forma correcta. Amb el pas del temps, s'adonen que en aquell moment estaven cecs i sords. Com esmenta Juan Gavilán (2018):

“Els menors transsexuals no són persones que pertanyen a l'altre sexe, no es defineixen pel desig ni per la tendència, sinó que són nens i nenes transsexuals i mostren de formes diferents i amb insistència la necessitat de què els considerin com són, que s'accepti la seva identitat, la realitat íntima que només coneixen ells, sense necessitat que sigui certificat ni per psicòlegs ni per psiquiatres” (Juan Gavilán, 2018; 143).

Així doncs, l'origen i formació de la transsexualitat a la infància comença amb aquest període de lactància en el qual els progenitors no comprenen els missatges que llencen els seus fills. Per tant, el trànsit social es realitza primerament a la família.

La segona part del trànsit es realitza a l'entorn social més immediat: la resta de la família, el col·legi i el grup d'amics i coneguts. Aquest trànsit social té una duració indeterminada perquè el procés de canvi ho ha de fer la família, el col·legi i l'entorn social, ja que el nen o nena ja ho havia realitzat abans. És en aquest moment en el qual molts nens i nenes són apartats i discriminats, la manca d'informació en aquest sector fa que ells pateixin una soledat que els turmenta.

Hi ha famílies que reconeixen haver viscut el trànsit dels seus fills o filles com una etapa de dol per haver patit una pèrdua irreparable. Hi ha pares que realitzen un dol, ja que han perdut a un fill o filla. Tot i que a la majoria dels casos els pares han patit molt aquest procés, hi ha famílies que no han tingut aquesta experiència, perquè des de ben petits han deixat als seus fills crear, sense cap problema, la seva identitat.

Gavilán (2018) parla sobre "els rituals de pas", amb aquest concepte recorrem a la necessitat de pensar que el trànsit social suposa una forma de reorganitzar la vida dels nens i nenes i de les seves famílies. Amb aquests rituals s'ha aconseguit la confirmació social d'una identitat sentida fins a convertir-la en una identitat sexual i de gènere socialitzada. La celebració d'aquests rituals a la infància fa un canvi radical a la vida individual i social dels menors, ja que senten un gran confort amb el reconeixement de la seva identitat en el trànsit social després de tot el temps en el qual han estat ocults.

5.3. Criteris mèdics per al reconeixement de la transsexualitat

A continuació, parlaré sobre els criteris mèdics per al reconeixement de la transsexualitat a la infantesa. Aquests criteris utilitzats pel CIE-10 (Classificació Internacional de les Malalties) per a les nenes són els següents: no haver arribat a la pubertat, tenir un malestar intens i persistent de ser una nena i el clar desig i insistent de ser un nen, rebutjar els vestits femenins i el desig de vestir amb roba masculina, rebutjar les estructures anatòmiques femenines, rebutjar la micció asseguda, desitjar que no li creixin els pits o tenir el període de la menstruació (WHO, 1992).

D'altra banda, els criteris per als nens són: no haver arribat a la pubertat, manifestar malestar intens i persistent per se un noi amb el desig de ser una noia, preocupació i gust per les activitats femenines i desitjar vestir com les nenes. A més a més, el nen sol rebutjar les estructures anatòmiques masculines pensant que creixerà com una dona, que els seus genitals són molestos, que desapareixeran o que seria millor no tenir-los (WHO, 1992).

Al DSM-5 (Manual Diagnòstic i Estadístic dels Trastorns Mentals) es defineix la transsexualitat com la incongruència del gènere sentit i del sexe assignat en néixer, la qual ha d'existir durant sis mesos. Els criteris establerts són: fort desig i insistència perseverant de ser de l'altre gènere, preferència per vestir amb la roba de l'altre sexe i resistència per vestir la roba que li convindria en funció del sexe assignat, canvi de rols, preferència per les joguines de l'altre sexe, acceptació de companys de joc de l'altre gènere, rebuig fort dels jocs que el correspondrien pel sexe assignat, aversió per la seva anatomia i desig de les característiques sexuals del sexe assumit (Associació Nord Americana de Psiquiatria, 2013).

Com argumenta Juan Gavilán (2018), els psicòlegs i els psiquiatres creuen que els criteris del DSM-5 i del CIE-10 no permeten un diagnòstic rigorós de la transsexualitat a menors. Creuen que els criteris que els aporten no són suficients per diagnosticar la transsexualitat a la infància (Gavilán, 2018).

El juny del 2018 apareix una nova classificació de les malalties de la OMS (CIE-11) i té més flexibilitat que el DSM. El diagnòstic que abans era anomenat "incongruència de gènere" ara es diu "Condicions Relacionades amb la Salut Sexual" (Gabaldón, 2020).

El CIE-11 defineix el diagnòstic d'"incongruència de gènere a la infantesa" de la següent manera:

"La incongruència de gènere a la infantesa es caracteritza per una marcada incongruència entre el gènere experimentat/expressat d'un individu i el sexe assignat als nens prepúbbers. Inclou un fort desig de ser un gènere diferent del sexe assignat; una forta aversió a la seva anatomia sexual o característiques sexuals secundàries anticipades i/o un fort desig per les característiques sexuals secundàries primàries i/o anticipades que coincideixin amb el sexe experimentat; i jocs de fantasia, joguines, jocs o activitats i companys de joc que són típics del gènere desitjat en lloc del sexe assignat. La incongruència deu haver persistit durant aproximadament dos anys" (Organització Mundial de la Salut, 2018).

5.4. El desenvolupament dels menors transsexuals

Ens podem trobar a nenes que no volen vestir amb roba "femenina", que els hi agrada jugar a diversos esports o accomplir activitats que són "masculines". També hi ha nens que no volen jugar a certs jocs que juguen els altres nois de la classe. Però no només això, hi ha nens i nenes que no encaixen en cap de les dues opcions. Altrament, per alguns nens i nens això serà temporal i lleuger sense causar cap problema, per altres, per la seva persistència, duració i intensitat serà diferent.

Cal destacar que la mirada adulta, com he esmentat en apartats anteriors, té un impacte a l'autopercepció i pot transmetre aprovació i desaprovació. Fins als sis anys, els nens i nenes descobreixen els límits a través de la mirada dels seus pares, per tant, amb cada pas que donen busquen l'aprovació dels adults. Aquestes activitats de provar límits continua a la segona infància i adolescència. (Platero, 2014).

Des de fa uns anys, la visibilitat de la transsexualitat a la infantesa mostra que cada cop hi ha més menors que mostren la seva identitat sexual sense cap problema. Això potser és degut a un alleugeriment de les resistències, perquè la ideologia de gènere és més flexible o perquè els pares tenen més informació que abans. Altrament, la millora del nivell d'informació, el canvi de mentalitat i la intervenció mèdica fa més fàcil la transició entre la infància i l'adolescència. A diferència de no fa molt de temps, quan el model ha sigut la negació, contenció, repressió i el càstig de la identitat dels nens o nenes transsexuals. No només això, hi havia àmbits de la psicologia i psiquiatria que donaven la possibilitat de sotmetre a aquests menors a teràpies reparatives.

Segons Gavilán (2018), hi ha diferents tipus de processos de desenvolupament i evolució de la transsexualitat. D'una banda, hi ha famílies que ho assumeixen amb tota naturalitat i els nens i nenes accepten la seva identitat sense cap dificultat. D'altra banda, hi ha famílies que ho descobreixen després que els seus fills/es hagin passat un temps des que són acceptats. El període d'indefinió pot ser llarg, de temps variable i amb diverses identifications. A més a més, poden haver-hi avenços, retrocessos, desviacions i encreuaments de camins. A la infantesa es barregen els símptomes dels menors variants de gènere amb els dels menors transsexuals. Això pot generar confusió (Gavilán, 2018).

Per plantejar com funciona la identitat sexual en els menors, hem de tenir en compte que aquest desenvolupament de la transsexualitat pot variar depenent de l'edat del menor i de l'estat del seu desenvolupament personal i sexual. La pubertat i l'adolescència són etapes

clau de la seva evolució, evolució que estarà condicionada segons la resistència que imposi el seu entorn, per la manera d'assimilar les creences, els valors, els prejudicis, els temors i les prevencions.

No hi ha dos processos iguals. Hi ha nens i nenes que no han patit rebuig del seu cos i que arriben a la consciència de la seva identitat sense haver patit episodis difícils ni haver sentit el seu cos com alguna cosa estranya. Altres nens i nenes han gaudit del seu desenvolupament dintre del marc de la variació de gènere, com nens feminitzats o nenes virilitzades i que han reconegut la identitat contrària a una edat més avançada. Menors que han viscut la seva infantesa i adolescència sense cap marca de gènere o sexe o altres que no s'han reconegut a partir de l'adolescència com home i dona o ni home ni dona (Gavilán, 2018).

Cal destacar que la pubertat és el moment més difícil pels infants trans. És en aquest moment en el qual hi ha major rebuig pel seu cos, ja que comença a desenvolupar-se un cos que no és el seu. Segons el doctor Javier Martínez, és un moment molt tràgic pels infants. És per això, que molts nens i nenes de dotze anys comencen a prendre el tractament amb bloquejadors (TV3, 2016).

6. La transsexualitat en el marc educatiu

“Les necessitats dels menors transsexuals són molt clares: es necessita la formació de tot el personal relacionat amb el procés educatiu, dels professors, orientadors, psicòlegs, auxiliars, treballadors socials i equips directius, així com la formació sobre la diversitat a tot l'alumnat” (Gavilán, 2018)

6.1. Dificultats dels alumnes a l'aula

La violència, assetjament i discriminació per als menors trans és present a les escoles tot i els grans avenços que he esmentat anteriorment. L'assetjament escolar continua a les aules i això pot trencar l'autoestima i la confiança dels menors en si mateixos. Hi ha alumnes que no volen anar a l'escola per no ser assetjats i discriminats per ser com són. L'homofòbia i transfòbia és present molts cops a les aules, no només pels alumnes, també per part del professorat i els pares i mares dels altres companys. Per tant, la violència que reben aquestes persones a l'escola és assetjament escolar.

En un estudi realitzat per Barunch-Dominguez (2016), el 51% dels participants havia patit una depressió a causa del *bullying* rebut a l'escola. El 39% volia abandonar els estudis. A part dels problemes psicològics que han patit aquests alumnes, un 11% va haver de canviar d'institut i un 24% va empitjorar el seu rendiment acadèmic.

Respecte a l'estudi anterior, un 48% de les víctimes de l'assetjament escolar no van rebre cap ajuda de les autoritats de l'escola. És a dir, en cap moment van ser intermediaris per tal de finalitzar amb aquest assetjament. La majoria dels participants van informar que els mestres no eren conscients del que estava passant. Només un 17% explica que els professors van imposar algun càstig (Barunch-Domínguez, 2016).

Per desgràcia, n'hi ha mestres que tenen certes creences sobre el gènere i com s'ha de comportar les nenes i els nens. Per tant, no tenen cap problema en anar difonent els seus pensaments i fomentar el rebuig cap aquestes persones. Platero (2013) exposa un exemple d'aquest tipus. Una mestra va humiliar a un nen davant de tots els seus companys en veure que portava les ungles pintades. Això va fer que els companys de classe comencessin a assetjar al nen.

Els menors i les menors transsexuals són considerats persones problemàtiques perquè desafien la construcció del gènere binari i trenquen la visió tradicional de la sexualitat que té la societat (De Toro, 2015).

Gràcies al documental de TV3 anomenat *Trànsit, menors transsexuals*, he pogut escoltar vivències de nens i nenes trans que han tingut un pas complicat. Raquel, de catorze anys, ho va passar realment malament a l'època de l'institut. Explica que els seus amics van desaparèixer, sentia que estava realment sola perquè ningú li donava suport. A més a més, pels passadissos de l'institut no podia evitar escoltar xiuxiuejos per part dels companys. La situació li superava massa, fins al tal punt d'intentar suïcidar-se.

En aquest apartat també vull parlar d'Elsa, una nena de vuit anys, la primera nena trans a Balears. Des de ben petita sabia que volia ser una nena, tot i que ningú li feia cas. Ningú excepte la seva mestra, que va afavorir la integració a l'aula d'aquesta nena en tot moment. Tot i això, Elsa va patir assetjament escolar per part de nens i nenes més grans i altres mestres. Cada dia rebia insults i els mestres de l'escola giraven la cara en escoltar-los. L'equip directiu de l'escola es negava a deixar que la nena utilitzes els banys de l'escola per respecte a altres pares d'altres religions. A més a més, el director va comentar al pare de

l'Elsa que si venia amb un vestit rosa a l'escola, no es faria càrrec de les possibles conseqüències (Amorós, 2016).

6.2. Actuacions per afavorir la inclusió d'aquests nens/es a les escoles

Per evitar els casos anteriors, és molt important que l'escola sigui un lloc on els menors puguin sentir-se segurs i fora de perill. No només s'ha de reduir les agressions i les discriminacions, s'ha de potenciar un clima escolar positiu on l'alumne es pugui desenvolupar, complir els seus objectius curriculars i establir vincles importants amb els seus iguals i amb el professorat. El currículum de l'escola ha d'incloure activitats amb un enfocament positiu sobre les sexualitats i les diferents expressions i identitats de gènere; si hi ha debats i accions sobre la igualtat, la diversitat i la discriminació i si hi ha grups de suport a l'alumnat i als pares (Platero, 2014).

Els centres escolars han de tenir en el seu projecte educatiu un pla de convivència on hi hagi els mecanismes necessaris per afrontar i regular tots els problemes de la vida col·lectiva, dels conflictes, les agressions, l'assetjament i totes les conductes disruptives i antisocials que poden deteriorar la convivència escolar. En aquest pla és important plantejar programes eficaços de formació amb la finalitat de respectar la diversitat de gènere i sexe, rebutjar els estereotips i eliminar la discriminació. Seria necessari incloure a un coordinador que es dediqués especialment a l'educació de la diversitat i en totes les activitats relacionades amb la formació i el control dels projectes educatius, com activitats complementàries: tallers, xerrades i conferències (Gavilán, 2018).

Els centres educatius tenen l'obligació de prevenir, detectar i controlar les conductes en les quals es manifesti alguna actitud d'assetjament o maltractament. Per la lluita contra la transfòbia, les escoles poden disposar d'un grup d'alumnes formats especialment per col·laborar en la prevenció contra l'assetjament i convertir-se en elements fonamentals per la creació d'amics, suport i acompanyament de les persones que ho necessiten (Gavilán, 2018).

Segons Case i Meier (2014), hi ha dues característiques que poden suggerir que una escola és segura. Primer, utilitzar una terminologia inclusiva, al mateix temps que s'explicita la diferència entre identitat de gènere i orientació sexual. Segon, posar en contacte a l'alumnat trans de diferents edats. Això es pot fer invitant a associacions o persones particulars a compartir les seves experiències (Case & Meier, 2014).

7. Entrevista a la doctora Remei Tarragó

He tingut el plaer de poder parlar amb Remei Tarragó Riverola, una doctora llicenciada de medicina i cirurgia i especialitzada en psiquiatria. Treballa en la FETB des de 1976 on ha sigut psiquiatre, coordinadora, directora clínica, entre d'altres. A més a més, treballa com a psiquiatre al CSMIJ de Sant Andreu i a l'Hospital Sant Pau.

Tarragó defensa que els nens i nenes han de ser observats durant un període de temps per saber si estem parlant d'un nen/a trans o simplement és la seva manera de veure la vida. Hi ha pares que vénen a parlar amb ella per preguntar-li si el seu nen és trans, ja que a casa es disfressa de princesa. Amb cinc anys no podem fer una valoració. El que li hem de dir a la família és deixar fer al nen o nena. La doctora defensa que segons quines edats, no podem parlar de res de tot això.

Hi ha certes edats, per exemple als sis o set anys, que les nenes volen ser nens perquè consideren que ells tenen privilegis. Un altre cas pot ser simplement perquè a la seva classe hi ha un nen o nena que ho ha dit, aleshores jo també vull. Ara estem parlant d'imitació.

Podem saber que un infant és trans quan comença la pubertat. En aquest moment comença a haver-hi canvis al seu cos i s'espanten o apareix un rebuig actiu enfront aquests canvis. Aquí és on hem d'estar a l'expectativa. La doctora pensa que el fet d'hormonar o fer una mastectomia en una nena cada cop es fa més aviat, hi ha una tendència excessiva a actuar massa aviat. Defensa que això és irreversible i ho hem de tenir molt present. Tot i que, la gran majoria de persones trans fan aquest canvi de sexe, segons la doctora.

Segons Tarragó hem de tenir molt present que els nens i nenes, quan són petits, no demanen fer-se un canvi de sexe, demanen vestir-se de princesa, pintar-se les ungles, etc. Per tant, ella pensa que molts cops són els mateixos adults el que aboquen al nen o nena a aquest canvi físic, perquè amb sis o set anys, els nens no demanen que els hi canviïn el sexe. Si no donem temps a un nen o nena a desenvolupar la seva maduresa i la seva decisió, li estem prenent la seva llibertat.

Quan parlem dels sentiments que té la família en aquests casos, Tarragó aclareix que per tal d'acceptar-ho, has d'elaborar una pèrdua. Per tant, clar que quan passa això hi ha un sentiment de pèrdua, s'ha d'elaborar un dol. Tot i això, la doctora explica que, actualment, a la gran majoria de famílies no els hi costa acceptar-ho. A ella li preocupen molt aquests pares perquè els hi costa molt aturar-se, observar i evitar precipitar-se. Els pares poden

abocar a l'infant a elaborar una decisió precipitada. En aquestes famílies no es fa el dol del qual parlàvem abans, i tot és fantàstic per a ells, però no, és dolorós, pel nen o nena també.

A les edats de primària, s'ha d'anar situant al nen o nena sense fer canvis, acceptant que ja veurem, anar fent les reflexions suficients per veure el que vol ser de veritat i conèixer els sentiments interns que té, per això hi ha cops que es necessita ajuda psicològica.

Respecte a com és la infància dels nens i nens trans, la doctora comenta que actualment no hi ha cap escola que no en parli del tema. Hem de ser curiosos que no sigui exhibicionisme, perquè això tampoc serveix, simplement és un mètode de defensa. Així doncs, a les escoles de la nostra societat, els nens no s'hi fiquen, molts cops els imiten. Tot i que una de les dificultats que els infants es poden trobar és que no se'ls entengui. Per tant, la incomprensió és la dificultat més important, com també el fet de reubicar-se ells mateixos.

A la nostra societat, defensa la doctora, és un fet avui acceptat, que no vol dir que sigui fàcil, perquè tot el procés burocràtic és molt complicat. Però avui dia, la gent, en general, no es posa les mans al cap. És un fet que es pot entendre o no. Hi ha dues qüestions: entendre i acceptar. Segons la doctora, avui dia es pot acceptar força.

Per concloure, Tarragó creu que molts cops són simplement modes. Hem de tenir en compte a tots els infants, perquè també ens trobem alumnes amb veritables dificultats i sovint passen desapercibuts. Per tant, no només ha d'haver-hi una educació en la diversitat sexual, també ha d'haver-hi una educació en la diversitat emocional, intel·lectual, etc. Ella defensa que simplement hem d'educar des del respecte. Això és el més important. No hem de normalitzar res quan parlem de persones trans, perquè en el moment en el qual ho hem de normalitzar, ja ho estem discriminant.

8. Resultats: plans d'actuació i materials

En aquest punt, presento diverses eines que ens ajuden a trobar estratègies per integrar als alumnes trans i evitar la seva discriminació i els problemes dins i fora de l'aula. Molts cops, els mestres no són conscients de la importància que té informar i treballar aquests temes a l'aula ni l'actitud que han de tenir davant dels nens.

- **Infancia y Adolescencia Trans. Reflexiones éticas sobre su abordaje. Sabel Gabaldón, 2020.** <https://www.tdx.cat/handle/10803/669691#page=187>

Aquest treball ens ajuda a entendre la paraula *trans* en tots els àmbits. Gràcies a la lectura d'aquest document, podem informar-nos sobre les diverses consideracions ètiques, la història de la transsexualitat i les consideracions mèdiques al llarg del temps. A més a més, podem conèixer les intervencions mèdiques, terapèutiques i psicològiques. És un treball realitzat a Barcelona, per tant, podem informar-nos sobre les intervencions mèdiques que es realitzen a Espanya, concretament, a l'Hospital de Sant Joan de Déu. Per últim, també dona recomanacions pels professionals.

- **Guia per treballar la diversitat afectiva-sexual i de gènere. STEILAS. LGTBIQ TALDEA, 2015.**

<https://www.steilas.eus/files/2015/05/GUIA-diversidad-sexual-y-genero.-STEILAS-2015.pdf>

Aquesta guia ens permet trobar eines per millorar la comunicació sobre temes afectiva-sexuals a l'aula. Molts cops, els mestres no tenen materials i no saben abordar aquesta mena de qüestions. Gràcies a la lectura d'aquesta guia, podem trobar i conèixer diverses tècniques per treballar la diversitat afectiva-sexual i de gènere a la comunitat educativa. Aquestes eines van des de la integració al currículum de primària i a les diverses assignatures fins a com tractar la LGTBI-fòbia. Pel que fa a la LGTBI-fòbia, ens dóna estratègies per detectar-la, per evitar-la i per tractar-la. Per últim, trobem al nostre abast diversos materials per integrar a l'escola i fer-la LGTBI *friendly* i una bibliografia completa amb pàgines molt útils que hem de visitar.

- **Guia didàctica. Educació i diversitat sexual. Colectivo Ovejas Negras, 2014.**

<https://docs.google.com/file/d/0B4kxH9HDVZCbMFE4amwxZHEzS2c/edit>

Aquesta guia està dissenyada especialment per a docents i integradors de la comunitat educativa. Podem trobar recomanacions pràctiques per treballar la diversitat sexual a l'aula. Es divideix en tres parts. La primera presenta diversos temes teòrics dels conceptes del llibre. A la segona part podem trobar tallers per fer amb els alumnes i, finalment, a la part tres trobem material de suport per treballar els tallers proposats anteriorment.

- ***Hablemos de transexualidad: Guia didáctica. Gehitu & Errespetuz.***
http://www.educatolerancia.com/wp-content/uploads/2016/12/9_guia_didactica_hablemos_de_transexualidad_gehitu-1.pdf

Aquesta guia vol informar, sensibilitzar i donar recursos als mestres. Per altra banda, conté activitats que tenen com a objectius sensibilitzar i educar als alumnes respecte al tema de la transsexualitat. Així doncs, aquesta guia està composta per tres sessions d'una hora cadascuna en les quals es treballa la transsexualitat amb els alumnes. A més a més, podem trobar altres dinàmiques per treballar a l'aula i les seves alternatives. I per finalitzar, ens adjuntem pel·lícules i documentals que ens ajuden a entendre diversos aspectes de la transsexualitat.

- ***Abrazar la diversidad: propuestas para una educación libre de acoso homofóbico y transfóbico. Pichardo; Barbero; Faure; Sáenz; Williams, 2015.***
<http://www.infocop.es/pdf/Homofobia2016.pdf>

Com el seu propi nom indica, en aquest document podem trobar diverses pràctiques per prevenir, detectar i abordar l'assetjament homofòbic i transfòbic. Les recomanacions per prevenir no només van dirigides a mestres i equips directius, també tenim recomanacions destinades a les famílies i als alumnes. D'altra banda, tenim seleccions de recursos que incloent des de l'Educació Infantil, passant per Educació Primària, ESO, Batxillerat fins a Graus de Formació Professional. Per tant, hi ha un ampli bandatge de recursos destinats a totes les edats. Finalment, podem llegir les polítiques públiques i els recursos jurídics que tenen les diverses comunitats autònomes d'Espanya.

- ***Identitat, gènere i adolescència. Proposta coeducativa per a la prevenció de la discriminació sexista i homofòbica. Caro; Martín; Sorribes, 2008-2009.***
<http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0051/628fc112-a949-44d6-8f2e-76e7b3444d24/ccaro.pdf>

Aquest treball de recerca ens permet, com a mestres, conèixer la realitat de l'homofòbia i discriminació sexista que hi ha a les escoles. Encara que es tracta d'un estudi realitzat a secundària, és important conèixer les creences i pensaments que tenen els nens i nenes respecte a aquest tema i com ho desenvolupen. Per altra banda, hi ha una proposta d'intervenció i diverses unitats didàctiques per treballar aquest tema a l'aula. Tot i que no està tan centrat en la transsexualitat, penso que és important tenir en compte i treballar aquests temes per intentar canviar el punt de vista dels nens i nenes abans que sigui tard.

- ***Trànsit, menors transsexuals. TV3, 2016.***

<https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/30-minuts/transit-menors-transsexuals/video/5613571/>

Aquest documental de TV3 mostra la realitat que han de viure els nens i nenes transsexuals. Gràcies a ell, podem conèixer el trànsit de cinc nens i nenes, com ho van viure ells/es i les seves famílies. Penso que veure aquest documental aporta realitat i coneixement de casos que ens permeten conèixer de primera mà el camí que han hagut de fer aquests nens i nenes per sentir-se a gust amb ells mateixos. No només això, el punt de vista de les famílies ens permet conèixer els sentiments que els hi han anat sorgint i com es viu a casa. Això pot ajudar a les famílies que ho estan vivint a conèixer punts de vista i rebre consells.

- ***Una aproximación a la transfobia desde la psicología: visibilizando la problemática en las aulas y fomentando la igualdad. Barreiro Muñiz, 2017.***

https://digibuo.uniovi.es/dspace/bitstream/handle/10651/43478/TFM_Barreiro%20Mu%C3%B1iz.pdf?sequence=6&isAllowed=y

Gràcies a la lectura d'aquest treball final de màster, podem conèixer la violència i discriminació que pateixen les persones trans. A més a més, podem rebre informació sobre les conseqüències d'aquestes violències, moltes de les quals molts cops la gent no és conscient. Parlant programes, es realitza un estudi en el qual s'analitzen i dona a conèixer guies contra l'assetjament transfòbic que sovint apareixen en el sistema educatiu. Per últim, hi ha una proposta d'un projecte d'intervenció que és molt útil per les escoles.

- ***El Bullying homofóbico y transfóbico en los centros educativos: taller de sensibilización para su prevención; guía de facilitación. Arango Restrepo; Aguilar-Gil; Corona-Vargas, 2015.***

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000244841>

La lectura d'aquest document, i la seva aplicació són de gran importància. Tracta d'un projecte de sensibilització contra l'assetjament homofòbic i transfòbic perquè els docents realitzin a l'aula amb el seu grup-classe. L'objectiu general de les activitats és visibilitzar aquest assetjament per tal que els alumnes siguin conscients de les conseqüències que pot tenir. A més a més, a part de la descripció de les activitats, trobem diverses presentacions i material per dur-les a terme.

- ***Infancia y transexualidad.* Juan Gavilán, 2018**

Aquest llibre ha sigut molt útil per a la realització del meu treball. Amb la seva lectura podem trobar informació dels conceptes que hem de saber com a mestres sobre la transsexualitat. A més a més, és molt útil perquè parla de la transsexualitat a la infància, el nostre àmbit. S'analitza la transsexualitat infantil i s'investiga sobre ella per deixar plasmats coneixements i la realitat que aquests nens i nenes han de patir. També parla de la transsexualitat a l'àmbit educatiu, com es desenvolupa i el seu origen. Recomano la seva lectura per aprofundir en aquest tema tan important.

- ***Historia de lo trans.* Susan Stryker, 2017**

Per últim, vull parlar-ne d'aquest llibre escrit per Susan Stryker. Amb la lectura d'aquest llibre podem informar-nos sobre tota la història trans. Des de definicions de conceptes, passant per les lluites, les èpoques difícils i tot el que han aconseguit. No està centrat en la infància, però la seva lectura m'ha ajudat molt a entendre la situació i tot el que han hagut de patir i tot el que segueixen patint les persones trans.

9. Conclusions

Al llarg del treball he intentat proporcionar als docents estratègies per millorar la inclusió de l'alumnat transsexual a l'aula. Per aconseguir aquest objectiu, he realitzat una recerca a diferents bases de dades i llibres que m'ha permès plasmar la informació necessària per tenir eines en el moment de treballar amb un infant trans.

Pel que fa al primer objectiu, cercar informació sobre la transsexualitat a la infantesa, el punt cinc del meu treball reflexa totes les trobades d'informació important. Per tant, he pogut informar-me i plasmar aquells continguts necessaris per entendre i informar-se sobre els nens i nenes trans.

El segon objectiu, analitzar estudis psicològics sobre el desenvolupament de la transsexualitat durant l'etapa dels sis als dotze anys, ha sigut més difícil d'assolir. Tot i que he pogut conèixer algun i descriure-ho al punt cinc, penso que no he trobat la informació adient referida a aquest objectiu. Per tant, he de seguir informant-me i buscant estudis psicològics.

L'últim objectiu, identificar plans d'acció amb alumnes transsexuals que han tingut èxit per la integració de l'alumnat transsexual, ha sigut assolit gràcies a la cerca mitjançant bases de dades. Aquest objectiu forma part dels resultats trobats, que permeten als docents tenir materials i recursos per treballar a l'aula la diversitat afectiva-sexual i amb això, la transsexualitat.

Amb la realització del meu treball he pogut conèixer estratègies i informació que em portarà a saber ajudar als nens i nenes trans que pugui tenir a l'aula. Per tant, com a resultats importants, cal destacar que els metres hem d'evitar posar etiquetes i evitar estigmes per provocar una bona inclusió del nen o nena a l'aula. El nostre bon treball a l'aula afavoreix a fer que aquests alumnes estiguin a gust a classe i amb els seus companys. L'ús de bones pràctiques amb el grup-classe afavorirà també que no hi hagi cap discriminació cap a aquest nen o nena. Hem de saber educar des del respecte, això és el més important.

Aquest treball ha significat un avenç en la meua mirada cap a la transsexualitat. Mai m'havia informat tant, i això feia que fos un món totalment desconegut per mi. Per tant, he pogut endinsar-me en la seva història, conèixer els seus sentiments, com ajudar-los a sentir-se a gust, entre d'altres. A part de tot això, em quedo amb els recursos i materials que he trobat que em seran molt útils en el meu futur com a mestra d'educació primària.

Bibliografia

- Alpuente, E. (18 de maig de 2016). *El 82% de los transexuales ha sufrido alguna agresión en su vida.* Obtingut de El Mundo: <https://www.elmundo.es/sociedad/2016/05/17/573b0434ca474133648b45b5.html#:~:text=El%20reciente%20estudio%20%22Caracter%C3%ADsticas%20Sociodemogr%C3%A1ficas,vida%20al%20menos%20una%20vez>
- Álvarez, P. (2 de febrer de 2021). *Igualdad prevé la autodeterminación de género sin informe médico a partir de los 16 años.* Obtingut de El País: <https://elpais.com/sociedad/2021-02-02/igualdad-preve-el-cambio-de-sexo-legal-sin-informe-medico-y-los-tratamientos-hormonales-desde-los-16-anos.html#:~:text=Libre%20determinaci%C3%B3n%20de%20la%20identidad,dos%20a%C3%B1os%20de%20tratamiento%20hormonal>
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders.* Arlington, USA.
- Amorós, M. (14 de novembre de 2016). Tiene 8 años, ha sufrido acoso escolar y rechazo de médicos: "Soy una niña pero nadie me cree." El Mundo. Palma. Obtingut de El Mundo: <https://www.elmundo.es/baleares/2016/11/14/58296df2268e3ec9408b464a.html>
- Barreiro Muñiz, G. (2017). *Transfobia desde la psicología: Visibilizando la problemática en las aulas y fomentando la igualdad* (Máster Universitario Género y Diversidad). Universidad de Oviedo. Obtingut de Digibuo: https://digibuo.uniovi.es/dspace/bitstream/handle/10651/43478/TFM_Barreiro%20Mu%C3%B1iz.pdf?sequence=6&isAllowed=y
- Barunch-Dominguez, Ricardo, Cesar Infante-Xibille and Claudio E. Saloma-Zuñiga. (2016) *Homophobic Bullying in Mexico: Results of a National Survey.* Journal of LGBT Youth 13 (1-2)
- Cabanes Herrera, S. (2016). *Les identitats trans en la comunicat educativa.* Universitat Autònoma de Barcelona. Obtingut de la base de dades UAB: https://ddd.uab.cat/pub/tfg/2016/171348/LES_IDENTITATS_TRANS_EN_LA_COMUNITAT_EDUCATIVA_Sara_Cabanes_Herrera_EP_1.pdf

Case, Kim A. & S. Colton Meier (2014). *Developing Allies to Transgender and Gender-Nonconforming Youth: Training for Counselors and Educators*, Journal of LGBT Youth , 11(1), pp. 62-82.

Colectivo Ovejas Negras. (2014). *Educación y diversidad sexual: Guía Didáctica*. Obtingut de Documents de Google: <https://docs.google.com/file/d/0B4kxH9HDVZCbMFE4amwxZHEzS2c/edit>

De Toro, X. (2015). Niños y niñas transgéneros: ¿nacidos en el cuerpo equivocado o en una sociedad equivocada? Revista Punto Género, (5), 109–128. Obtingut de Revista Punto Género: <https://revistapuntogenero.uchile.cl/index.php/RPG/article/view/37666>

Fernández Candial, A. (2021). Ley Trans, argumentos a favor y en contra. Obtingut de La Vanguardia: <https://www.lavanguardia.com/vida/junior-report/20210205/6222909/ley-trans-argumentos-favor.html>.

Gabaldón Fraile, S. (2020). *Infancia y Adolescencia Trans. Reflexiones éticas sobre su abordaje* (Doctorat). Obtingut de la Universitat de Barcelona: <http://hdl.handle.net/10803/669691>

Gavilán, J. (2018). *Infancia y transexualidad* (Primera ed.). Ediciones Mágina, S.L.

Halberstam, J. (2017). *TRANS* Una guía rápida y peculiar de la variabilidad de género*. Barcelona: Editorial EGALES.

Ignacio, J., Barbero, M., Faure, J., Sáenz, M., & Williams Ramos, J. (2015). *Abrazar la Diversidad: propuestas para una educación libre de acoso homofóbico y transfóbico*. Infocop.es. Obtingut de: <http://www.infocop.es/pdf/Homofobia2016.pdf>.

Institut d'Estudis Catalans. (2019). *El diccionari de la llengua catalana*. Obtingut de: <https://dlc.iec.cat/>

Ley 11/2014, de 10 de octubre, para garantizar los derechos de lesbianas, gays, bisexuales, transgéneros e intersexuales y para erradicar la homofobia, la bifobia y la transfobia. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 6730, de 16 d'octubre de 2014, 2014-11990. Obtingut de: <https://www.boe.es/buscar/pdf/2014/BOE-A-2014-11990-consolidado.pdf>

Ley 3/2007, de 15 de marzo, reguladora de la rectificación registral de la mención relativa al sexo de las personas. *Boletín Oficial del Estado*, 65, de 16 de març de 2007, 2007-5585. Obtingut de:

<https://www.boe.es/buscar/pdf/2007/BOE-A-2007-5585-consolidado.pdf>

Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad. (2018). *GLOSARIO DE TÉRMINOS SOBRE LA DIVERSIDAD SEXUAL*.

Organització Mundial de la Salut (2018). CIE-11. Classificació Internacional de les Malalties. Obtingut de:

<https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3a%2f%2fid.who.int%2f%2fid%2fentity%2f1306203631>

Peixoto, J. M., Fonseca, L., Almeida, S., & Almeida, L. (2012). *ESCUELA Y DIVERSIDAD SEXUAL – ¿QUE REALIDAD?* Educação em Revista, 28(03), 143-158.

Platero, R. (2014). *Trans*exualidades: acompañamiento, factores de salud y recursos educativos*. Bellaterra.

Riggs, D. (2019). *Working with transgender young people and their families. A critical development approach* (pp. 53-54). Palgrave Macmillan. Obtingut de:

<https://link-springer-com.sire.ub.edu/content/pdf/10.1007%2F978-3-030-14231-5.pdf>

Rivera, S., & Johnson, M. P. (2014). *Acción Travesti Callejera Revolucionaria. Supervivencia, revuelta y lucha trans antagonista*. Madrid: Editorial Imperdible.

Rodríguez, M. (2016-2017). *Mejorando la integración de las personas transexuales desde primaria*. Obtingut de la Universidad de Cádiz:

<https://rodin.uca.es/xmlui/bitstream/handle/10498/19743/Marta%20Rodr%c3%adguez%20Golpe.%20TRABAJO%20FIN%20DE%20GRADO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

RTVE. (28 de juny de 2019). *Orgullo Gay. Stonewall: la rebelión de los perseguidos*. Obtingut de RTVE.es:

<https://www.rtve.es/noticias/20190628/stonewall-rebelion-perseguidos/1961665.shtml>

Sevilla Lorenzo, J., & Barandela, M. (20 de juliol de 2018). *El mapa de los derechos trans en España: de la autoafirmación de género al vacío legal*. Obtingut d' elDiario.es:

https://www.eldiario.es/sociedad/personas-trans-comunidades_1_2037615.html

- Stryker, S., Platero, L., Pérez, M., & Sánchez, M. T. (2017). *Historia de lo trans*. Madrid: Continta Me Tienes.
- Sullivan, A., & Urraro, L. (2019). *Voices of Transgender Children in Early Childhood Education*. Palgrave Macmillan.
- Top Doctors. (s.d.). *Cambio de sexo*. Obtingut de Diccionario médico: <https://www.topdoctors.es/diccionario-medico/cambio-de-sexo#:~:text=La%20cirug%C3%ADa%20de%20cambio%20de,y%20tratamientos%20como%20el%20hormonal>.
- Valero, D. (2019). *LGTB para principiantes: 100 preguntas y respuestas para saberlo todo sobre el colectivo*. Madrid: Editorial MueveTuLengua.
- World Health Organization (1992) Multiaxial version of ICD-10. *Clinical descriptions and diagnostic guidelines*. Ginebra.

Annex A. Entrevista a Remei Tarragó

1. Abans de començar, podries explicar una mica qui ets i en què consisteix el teu treball?

Sóc Remei Tarragó, treballo amb psiquiatria de perinatal, nens i nenes i adolescents des de fa molts anys.

2. Treballes amb nens trans, però també ho fas amb els seus pares? Si és així, quines recomanacions dones a les famílies per tractar el tema a casa?

No és el mateix parlar d'un nen de cinc anys, que els pares et diuen que cada dia es disfressa de princesa. Els pares ja et venen amb el dubte de: això vol dir que és trans? O que és homosexual, o que vol ser nena? Clar, amb cinc anys no pots fer una valoració, que és el que els hi pots dir? Deixeu, no passa res tampoc. O també et diuen: només vol estar amb la cuineta. Clar, els nens poden voler ser cuiners també. O imiten a la mare, o quins germans tenen. Si arriba un germanet o germaneta, volen ser com el nou nen/a que ha arribat perquè els hi sembla que és més privilegiat. Segons quines edats, jo crec que no podem parlar de res de tot això.

Hi ha altres edats, especialment amb les nenes, amb què les nenes molt sovint volen ser nens. Amb una certa edat que pot ser als sis o set anys. Per què? Perquè consideren que el nen té uns privilegis. Jo sóc psicoanalista i d'això el Freud ja parlava del *desig de pene*. Sobretot com viscut, com poder, per tant, a segons quines edats les nenes volen tenir aquest poder i com que a vegades aquest poder no el tenen a la força ho volen tenir d'una altra manera, que volen ser nens. Hi ha una altra circumstància, que succeeix bastant actualment, que et trobes amb nanos que tens un tractament i que et diuen que volen ser nens o nenes, i quan els hi preguntes a qui coneixes? Sovint et contesten que hi ha un nen o nena a classe que ho ha dit. A partir d'aquí hi ha la cosa aquesta d'imitació.

Doncs en quin moment ho podem saber? Hem d'estar a l'expectativa sempre, hi ha nens que des dels seus inicis ja veus que hi ha unes formes de fer que poden ser diferents. Però definits no ho estan. Quin és el moment d'aquestes definicions? El moment en el qual comença la pubertat. És aquell moment en el qual ells tenen els canvis en els seus cossos i quan s'espanten o realment hi ha un rebuig molt actiu enfront aquests canvis. Pubertat i inicis de l'adolescència és quan veus que els nens o les nenes s'autoagredeixen perquè estan molt en contra del seu propi cos. Aquí és quan hem de començar a estar a

l'expectativa. Jo crec que hi ha diferències entre quan hem d'anar fent una pedagogia als pares de què s'esperin, que observin i quan s'ha de començar a fer una actuació mèdica. Pel meu gust, cada cop es fa massa aviat, el fet de començar a hormonar o fer una mastectomia en una nena perquè vol ser nen. Haviam, això és irreversible i ho hem de tenir molt clar i molt present.

Quants trans existeixen que el seu cos continua sent el de sempre? En canvi, s'han hormonat i el seu aspecte físic extern és del que volen ser, però el seu cos, si és una dona continua sent el d'una dona i externament sembla un home perquè s'ha hormonat, li ha sortit la barba i té fesomia més d'home. Aquesta és la seva elecció, no volen fer-se intervencions ni fer-se mastectomies, és la seva elecció. Clar, per arribar a decidir quina és la teva opció, evidentment no és als tretze ni als catorze. Tot és com molt absolut: jo vull ser noi o noia ja! *¡Qué me castren!* No, a veure *al tanto*. Hi ha una tendència excessiva a actuar massa aviat.

3. He sentit a pares explicar que el canvi d'identitat del seu fill o filla el van viure com una pèrdua d'un fill/a. Què ens podries explicar sobre aquest fet? Quina és la teva opinió?

Què és una pèrdua d'un fill o filla? Evidentment. És la pèrdua del que tenien i han de fer l'acceptació del que actualment és. T'ho explicaré amb un altre exemple que segur que s'entén molt ràpid. Uns pares estan esperant un fill, i tothom té la fantasia que sigui un nen rodonet, ros, d'ulls blaus, guapíssim... I neix un nen amb síndrome de Down. És una pèrdua, la seva fantasia no ha nascut. Ha nascut un altre. Això vol dir que no se l'estimen? No, no vol dir res d'això. Han d'elaborar aquesta pèrdua per poder veritablement fer front en fer-se càrrec del fill que tenen. Amb aquest cas no és en el moment del naixement, és més endavant quan ja porten un recorregut amb aquest fill i clar que és una pèrdua.

Un se n'adona de la situació de canvi tan important, perquè és un canvi d'identitat. Un trans ja gran de divuit anys que ja pot canviar-se el carnet d'identitat. Això és de les coses més importants per ells, perquè és la seva identitat.

Clar, als pares clar que els hi costa aquest canvi d'identitat del fill. Ho poden fer? Sí, evidentment, la gran majoria. Els hi costa elaborar un dol, per descomptat. I si no és així, no ho podran fer mai. Fins que no elaborin la pèrdua, no podran acceptar el que segueix.

A la gran majoria de pares, actualment, no els hi costa acceptar-ho. Actualment, a mi em preocupa més els pares que diuen: no, no, nosaltres creiem en la diversitat. Molts pares

progres, que aleshores poder el que els hi costa és aturar-se, observar i no precipitar-se a fer coses, no fer coses físiques, sinó, ja identificar al nen o nena diferent. Que ells no l'aboquin a una decisió que poder encara té molt de temps acabar de dir això o allò. Són els nens els que han d'anar elaborant aquesta decisió. No pot ser que el nen digui: vull ser una nena. I demà passat ja estan anant al metge. No, això no, si us plau. Ja veurem, ja ho anirem parlant, anem a buscar algú que ens ajudi, anem a veure el com i el perquè, investiguem el seu entorn... Són moltes coses les que s'han de fer. Amb moltes famílies s'ha anat parlant molt, perquè està de moda, i moltes famílies és com, bueno, som oberts i ho podem acceptar. Aleshores no hi ha aquest dol que és necessari i tot és meravellós i fantàstic per ells. No, és dolorós, pel nen també, és un canvi que genera moltes angoixes. Sí que passa alguna cosa.

4. Com és la infància de nens i nenes trans?

Abans no es parlava i evidentment era vergonyosa. Actualment, doncs no hi ha cap escola que no parli i aleshores hem d'anar amb compte de què no sigui exhibicionista. Perquè això tampoc serveix, això és un mecanisme de defensa. Per no tenir les angoixes, que ho són, he de dir que és fantàstic. Ni un extrem ni un altre, és una realitat, són unes vivències, s'ha de donar temps a què les coses es puguin elaborar perquè la primera persona que ha d'elaborar la pèrdua del que era és un mateix. Encara que sigui una pèrdua desitjada, és una pèrdua anterior. Per tant, el nen avui en general, no ho viu, en general a la nostra societat, no ho viu excessivament malament, el fet de ser-ho. Això no treu que sigui costós fer el canvi. Com tots els canvis. La paraula crisi en grec vol dir canvi. Tots els canvis generen crisis i això no ho podem oblidar. Evidentment que són moments de crisi, però són coses que si estan suficientment ben portades i que no caiguem a l'exhibicionisme es poden anar elaborant i fent d'una forma adequada. Els altres nens no s'hi fiquen, en tot cas els imiten. Això passa molt, que si un nen diu que és trans i jo també vull. Aleshores, es cau en aquestes coses. Jo penso que el moment, en edats de primària, s'ha d'anar situant sense fer canvis, acceptant que ja veurem i anar fent les reflexions suficients per veure el que vol ser de veritat. Quins sentiments interns té. Per això hi ha vegades que es necessita ajuda psicològica.

5. Quines són les dificultats que s'arriben a trobar?

Depèn de la societat en la qual visquin aquests nens i nenes. No és el mateix ser trans a l'Àfrica, al món àrab, a Xina o a Europa. En el nostre àmbit, tot el dia veient que hi ha atacs a persones homosexuals o transgènere. Clar, també hi ha atacs a les dones. S'ha de veure

d'on provenen aquests atacs, provenen de persones que tenen dificultats elles mateixes. Però dins de la nostra societat, hi ha societats en les quals no ho accepten, però dins la nostra societat és un fet avui acceptat, no fàcil, les autoritats, els processos que s'han de fer, no ho posen fàcil. Per arribar a fer un canvi d'identitat, per arribar a fer un canvi de nom... Tot això és un procés burocràtic molt complicat. Però socialment, en general, la gent no es posa les mans al cap, ni ataquen ni culpabilitzen en excés. Es pot entendre o no. Una qüestió és entendre-ho i una altra acceptar-ho. Avui dia, es pot acceptar força.

Una de les dificultats que es poden trobar és que no se'ls entengui, la incomprensió poder és la dificultat més important. I el fet de reubicar-se ells mateixos.

6. Quina informació tenen les escoles respecte a aquest tema? Realitzen alguna formació?

Les escoles jo crec que sí que tenen ja molta informació sobre el tema i sí que si hi ha algun nen a classe que diu alguna cosa se'n parla, avui dia en general sí que es fa. Jo m'he trobat fins i tot a escoles religioses que hi ha algun nen que pot ser que vol ser nena o al revés, i que a les assemblees que fan es pot parlar. Justament, per no afavorir que els altres se'n riguin. També és cert que els nens poden dir que volen ser trans, d'acord, nens de sis o set anys. Hi ha entorns molt oberts que els hi deixen anar a l'escola amb els ulls pintats, les ungles pintades. A veure, amb sis anys, tampoc les nenes van pintades a l'escola ni amb les ungles pintades. Llavors és aquesta confusió entre el que és extern i el que és intern. Ser trans no és pintar-se les ungles, però és que a aquestes edats tampoc se les pinten les nenes. Aquest exhibicionisme, permetre això jo crec que no. Hi ha coses que quan toquin ja les faràs. Són coses que no toquen, siguis el que siguis. Perquè si no perdem el nord i acabem en aquest exhibicionisme. Aleshores aquestes escoles ho permeten al nen o nena trans però no als altres nens. Llavors els nens se'n riuen perquè l'altre es posa diana perquè se'n riguin, perquè tal com va no és la forma adequada d'anar a l'escola.

7. Creus que n'hi ha suficient suport cap aquests nens i nenes per part de les famílies i escoles?

Jo diria que en un percentatge elevat, sí. Però també ens trobem situacions en les quals hi ha *bullying*, rebuig per part dels pares... Això t'ho trobes, però també t'ho trobes en altres circumstàncies per dificultats d'un nen que no té tan bones capacitats també pot tenir un rebuig i els nens de classe el poden fer *bullying*. Això vol dir la por que ens fa la diferència.

Allò que és diferent angoixa i l'atac forma part d'un mètode de defensa, tant per part de les famílies com pels companys de classe.

8. Creus que hi ha exclusió i discriminació cap a aquests nens i nenes, a les escoles? Com podem evitar l'exclusió o discriminació a aquests alumnes a les nostres aules? Quin tipus de formació creus que s'ha de proporcionar als mestres? Consideres que el currículum hauria d'abordar el tema de la diversitat sexual?

Jo diria que a les nostres escoles en principi en aquests moments no. Tornaria a dir que depèn de com ajudem al nen a què no expressi d'aquesta forma, exhibicionista, en la seva diferència. Perquè aleshores els altres clar, no ho suporten. Els espanta, els inquieta i llavors ataquen. Però crec que hi ha d'haver formació com pels altres alumnes per tal que acceptin que cadascú és com és, com del nen que ho és a no ser histriònic, a no manifestar aquesta diferència que també és una defensa del nen, tant si és trans com si es homosexual. Que a vegades diem que és trans i no ho és, el que és, és homosexual. També caldria veure en els trans adults quants diuen que són trans perquè és una manera de no acceptar l'homosexualitat.

Sol passar això? Home clar, si m'agraden els homes i vaig de dona, ningú em mirarà. Si m'agraden les noies i sóc noia, m'enfronto a aquesta diferència. Aquest tema és molt agut i tenim de tot. Tenim trans perquè veritablement el que vol és tenir el funcionament de l'altre sexe, però hi ha d'altres que ho utilitzen com a escut per no acceptar la seva l'homosexualitat. Tot això s'ha de treballar, sobretot s'ha de treballar abans d'intervenir mèdicament.

Aleshores, penso que a la nostra societat no hi ha una qüestió importantíssima d'exclusió, Quan diem que hauria d'haver-hi un abordatge del tema de la diversitat sexual a les escoles, sí. Però també de la diversitat intel·lectual, de la diversitat emocional... Amb això vull dir que hi ha d'haver un tema de respecte a l'altre. Perquè clar, si no, parcialitzem a allò que està de moda. I en canvi el nen que té més dificultats motores i no pot jugar a futbol, o el nen que té dificultats intel·lectuals i no estigues a l'altura. Amb aquests els deixem de banda. Doncs no, l'educació ha de ser el respecte a la diversitat i l'empatia, el patiment dels altres. Això sí que ho generalitza tot, no anar per modes.

9. Des del teu punt de vista, ha evolucionat la perspectiva que té la gent sobre aquest tema, és a dir, cada cop està més normalitzat? O encara és un tema tabú?

Sí, la perspectiva que té la gent sobre aquest tema ha evolucionat, cada cop està més normalitzat. Hi ha hagut un avançament important en el qual, en general, es pot parlar de les coses quant a sexualitat. Hi ha més tolerància a la diversitat.

Normalitzar, per què ho hem de normalitzar? És un fet, perquè en el moment en el qual ho hem de normalitzar, ja ho estem discriminant. No ho hem de normalitzar, és el que és. Hem de normalitzar que tu tinguis els cabells llargs i jo curts? No. Aquest fet de normalitzar, és discriminar. Per tant, no. Hi ha una millor tolerància cap a la diversitat, hem de ser tolerants. La tolerància va de la mà de la maduresa. Però jo la paraula normalitzar no la posaria.

Tot i que el meu treball està focalitzat a l'etapa de primària, també m'agradaria saber una mica més l'etapa de la qual m'has parlat abans, l'etapa de la pubertat i l'adolescència que és la més difícil.

Mira, el moment més difícil és la pubertat, perquè és el moment en el qual es comença a aflorar físicament i es va en contra del propi cos. A l'adolescència comença a haver-hi sentiments i et sents diferent dels altres. Per què, per exemple, tots els companys es miren a les nenes i a mi no m'interessa, llavors a mi què em passa? Clar, novament, això passa a molts adolescents que no han madurat suficient i encara no tenen uns interessos específics per l'altre sexe. I clar, aquests moments sí que són moments de tancament, de patiment, tant si són trans com si no ho són. Quan encara no poden entrar a la seva tribu de preferències. Després, que fan? Doncs moltes vegades fan totes les altres diferències, els que tenen menys capacitats, s'ajunten amb els que tenen menys capacitats i fan la seva tribu. Perquè els adolescents necessiten al grup. Els que tenen una dificultat social de relació s'ajunten i es queden al marge perquè són moments molt socials. Bueno, van fent aquests grups o tribus que moltes vegades com si és l'homosexualitat com si és el trans no acaba de trobar el seu lloc. Això vol dir que l'exclouen? No, això vol dir que un mateix no acaba de funcionar amb si mateix i s'exclou perquè no s'identifica amb els altres. En el moment en el qual queda establert que ja va vestit de noi o de noia que ja pot entrar a dins del grup amb el qual s'identifica, el funcionament és diferent perquè troba el seu espai.

L'adolescència és la cerca del propi espai, del ser. Aleshores, amb aquestes persones evidentment que se'ls hi fa més difícil, perquè l'adolescència també és l'explosió de la

sexualitat. Per tant, s'ajunten les dues coses i els hi costa molt trobar el seu espai. Jo crec que és més que es marginen que no que els hi deixen fora, però són ells mateixos que no s'ubiquen. Poden haver-hi situacions específiques en les quals es deixa fora a un nen o nena. Però el patiment és intens, per això, és important treballar-ho des de les emocions i des dels sentiments.

Actualment hi ha més nens o nenes que es fan un canvi de sexe?

La gran majoria fa aquest canvi. Quan es comença de més petit és més freqüent que es faci perquè en aquests moments la societat som actuadors. No donem temps a la decisió de l'altre. Els adults el que volem és ubicar-nos, ens tranquil·litza fer-ho. No sabem què vol fer aquella persona. Ja et dic, jo conec a gent que és trans i que no s'han canviat de sexe. De qui és la necessitat quan són adolescents, perquè es aquí el moment en el qual es fa sovint la intervenció, a vegades és més una necessitat externa i no una demanda de la persona. El que hem de fer sempre, en qualsevol situació, és respectar la demanda, afavorir la demanda i després respectar-la, evidentment, però no empènyer a les persones cap a una cosa o un altre. Per això estic en contra d'algunes associacions o d'alguns espais perquè crec que no donen temps al pensament d'aquella persona sinó que van empènyent a la persona a un camí, i crec que això no és respectar la llibertat. S'ha de respectar la llibertat d'expressar allò que un és, perfecte, i després respectar les actuacions que volen fer.

Doncs, les modes tenen això, perquè de trans i d'homosexuals hi ha hagut tota la vida, i en canvi ara sembla un descobriment amb el qual tothom ha d'actuar. No. La persona ha d'anar fent els seus passos i decidir. I a vegades no deixem fer-ho.

Si als setze anys hem d'anar triant la carrera que volem fer, per què als set o vuit hem de triar el què volem ser? Si a una cosa que té marxa enrere, com fer una carrera, donem un temps de maduració per l'elecció, com no l'hem de donar a un aspecte tan important i que a més a més no té marxa enrere? Aquesta pressió de voler ser tan a favor de la llibertat, el que fa és no afavorir la llibertat. Si no li donem temps a un nen, no li afavorim la seva llibertat, la seva decisió i la seva maduresa. En el moment, maduratiu, en el que la persona segueixi i hagi fet la seva elecció, aleshores tirem endavant. Hem de donar temps a les decisions i els moments en els quals es poden fer.

Però que fas si veus que el teu fill/a està patint? Què fas com a pare o mare?

Escoltar què és el que demana, demana vestir-se de nen o nena? Que es vesteixi. No demana que el castrin. Això a aquestes edats no ho demanen. Aquesta és una altra història, de no poder tolerar la diferència. La diferència és un nen vestit de nena o una nena vestida de nen. Però llavors els que no ho tolerem som els adults. Per tant, es pot anar fent passos sense fer actuacions irreversibles.

En general, això no vol dir que algú té unes aficions més femenines o masculines, sense necessitat de ser ni trans ni homo. Però en general, si tu veus una nena petita i li dones un nino, l'abraçarà molt fort. En canvi, si li dones a un nen, ho llançarà pels aires com si fos una pilota. Ningú li ha ensenyat. Evidentment que som diferents, emocionalment també. Ara, hem d'acceptar la diferència en tot. Això que als nens i a les nenes els hi agrada el mateix no és veritat. Ni als adults homes i dones ens agrada el mateix. Hi ha generalment, unes diferències, que si les respectem, és el que ens ajuda a créixer. I amb els nens exactament el mateix. Ni hem de ser castradors, en absolut, però tampoc hem d'afavorir un funcionament que no sortiria del propi nen o nena.